

e-ISSN: 2651-3595

kalemlname

10. Yıl

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

10/19
Haziran 2025

DergiPark
AKADEMİK
SÖBIAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL
SIA
Scientific Indexing Services

EBSCOhost
Academic
Resource
Index
ResearchBib

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

e-ISSN: 2651-3595

Cilt [Volume]: 10

Sayı [Issue]: 19

Haziran [June] 2025

Dergi Eski Adı: Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD)

(Eski ad altında yayımlanan sayılar: 2016, Cilt:1 Sayı:1-2; 2017, Cilt:2 Sayı:3-4; 2018, Cilt:3 Sayı:5)

Eski e-ISSN: 2547-9504

Previous Title: *The Journal of Kırıkkale Islamic Sciences Faculty*

(Year Range of Publication with Former Title: 2016-2018 Vol:1, No:1-Vol: 3, No:5)

Former e-ISSN: 2547-9504

Kapsam: Sosyal Bilimler-Dinî Araştırmalar

Scope: Social Sciences-Religious Studies

Periyot: Yılda 2 Sayı (Haziran & Aralık)

Period: Biannually (June & December)

Yayın Dili: Türkçe, İngilizce, Arapça, Almanca

Publication Language: Turkish, English, Arabic, German

Kalemlname, yılda iki sayı yayımlanan uluslararası bilimsel ve hakemli bir dergidir.

Kalemlname is an international peer-reviewed academic journal published twice a year.

Makaleler; Türkçe-İngilizce başlık, öz (en az 150 kelime), anahtar kelimeler (en az 5 kavram), İngilizce özet (en az 200 kelime) ve İSNAD Atıf Sistemi'ne uygun olarak hazırlanan kaynakça içerir.

Articles contain an Turkish-English title, an abstract (at least 150 words), keywords (at least 5 concepts), a summary (at least 200 words), and a bibliography prepared with the ISNAD.

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

kalemname

10. Yıl

Kırıkkale University The Journal of Faculty of Islamic Sciences

Mezarlıkta Statü, Kimlik, Cinsiyet: Gölbaşı Mezarlığı Üzerine Nitel Bir Çalışma*

Sümeyye KARADAVUT

Yüksek Lisans Öğrencisi

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Kırıkkale, Türkiye

sumeyyekaradavut84@gmail.com

orcid.org/0000-0002-0102-8297

Hidayet TUKSAL

Dr. Öğr. Üyesi

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

Din Sosyolojisi Anabilim Dalı

Kırıkkale, Türkiye

htuksal@gmail.com

orcid.org/0000-0002-4864-2032

Öz

Bu çalışma, mezarlıkların sadece ölüm sonrası fiziksel mekânlar değil, aynı zamanda toplumsal yapıdaki statü, kimlik ve cinsiyet rollerinin yansıdığı sosyolojik alanlar olduğunu ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, Ankara Gölbaşı Mezarlığında uygulanan mezarlık politikalarının, defin hizmetlerinin ve cenaze ritüellerinin toplumsal ve ekonomik yapı ile olan ilişkisi incelenmiştir. Gölbaşı Mezarlığı'nda mezar tahsis prosedürlerinde cinsiyet ayrımı yapılmamakta, ancak cenaze yıkama gibi hizmetlerde dinî ve kültürel normlar gereği cinsiyete dayalı bazı ayrımlar sürmektedir. Ayrıca mezar taşlarında bireylerin mesleki ve kimlik göstergelerine sıklıkla yer verildiği, böylece hayattaki toplumsal rollerin ölüm sonrası da görünür kılındığı belirlenmiştir. Gölbaşı Mezarlığı örneği, mezarlık hizmetlerinde modern eşitlikçi yaklaşımların benimsenmesine rağmen, toplumsal statü, kimlik ve cinsiyet farklılıklarının örtük biçimde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Makale, mezarlıkların sosyolojik açıdan incelenmesinin toplumsal yapının analizine önemli katkılar sunduğunu ortaya koymuştur.

Değerlendirme:

2 Dış Hakem (Çift Taraflı Körleme)

Benzerlik Taraması:

Bu makale, intihal.net ile taranmıştır. İntihal içermediği tespit edilmiştir.

Etik Beyan:

Bu makalenin hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulmuştur.

Tarafsızlık:

Makalenin yayın sürecinin tüm aşamalarında bilimsel tarafsızlık ilkelerine sadık kalınmıştır.

Çıkar Çatışması:

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman:

Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.

Etik Bildirim:

kalemlnamedergi@gmail.com

Lisans:

CC BY-NC 4.0

Yayıncı:

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Atıf:

Karadavut, Sümeyye-Tuksal, Hidayet. "Mezarlıkta Statü, Kimlik, Cinsiyet: Gölbaşı Mezarlığı Üzerine Nitel Bir Çalışma". *Kalemlname Dergisi* 10/19 (Haziran 2025), 59-76.

Anahtar Kelimeler

Mezarlık, Statü, Kimlik, Cinsiyet, Gölbaşı Mezarlığı.

*Bu makale, Dr. Öğr. Üyesi Hidayet Tuksal danışmanlığında hazırlanan "Mezarlıkta Statü, Kimlik, Cinsiyet: Gölbaşı Mezarlığı" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Status, Identity, Gender in the Cemetery: A Qualitative Study on Gölbaşı Cemetery*

Sümeyye KARADAVUT

Postgraduate Student

Kırıkkale University Institute of Social Sciences

Department of Philosophy and Religious Studies

Kırıkkale, Türkiye

sumeyyekaradavut84@gmail.com

orcid.org/0000-0002-0102-8297

Hidayet TUKSAL

Asst. Prof.

Kırıkkale University Faculty of Islamic Sciences

Department of Philosophy and Religious Studies

Kırıkkale, Türkiye

htuksal@gmail.com

orcid.org/0000-0002-4864-2032

Abstract

This study was conducted to reveal that cemeteries are not only physical spaces after death, but also sociological areas where status, identity and gender roles in the social structure are reflected. The study examined the relationship between cemetery policies, burial services and funeral rituals implemented in Ankara Gölbaşı Cemetery and the social and economic structure. There is no gender discrimination in grave allocation procedures in Gölbaşı Cemetery, however, some gender-based discrimination continues in services such as funeral washing due to religious and cultural norms. It was also determined that individuals' occupational and identity indicators are frequently included on gravestones, thus making social roles in life visible after death. The Gölbaşı Cemetery example shows that despite the adoption of modern egalitarian approaches in cemetery services, social status, identity and gender differences continue to exist implicitly. The article has shown that examining cemeteries from a sociological perspective makes significant contributions to the analysis of social structure.

Reviews:

Two External Reviews (Double-blind)

Plagiarism Checks:

The article was checked with intihal.net and found to be free of plagiarism.

Ethical Statement:

This article was prepared in accordance with scientific and ethical principles.

Impartiality:

Scientific impartiality was maintained throughout all stages of the publication process.

Conflicts of Interest:

No conflict of interest was declared.

Funding:

No funding, grant, or other support has been received.

Complaints:

kalemlnamedergi@gmail.com

Licence:

CC BY-NC 4.0

Publisher:

Kırıkkale University Faculty of Islamic Sciences

Cite as:

Karadavut, Sümeyye-Tuksal, Hidayet. "Status, Identity, Gender in the Cemetery: A Qualitative Study on Gölbaşı Cemetery". *Kalemlname Journal* 10/19 (June 2025), 59-76.

Keywords

Cemetery, Status, Identity, Gender, Gölbaşı Cemetery.

*This article is derived from the master's thesis titled "Status, Identity, Gender in the Cemetery: Gölbaşı Cemetery," prepared under the supervision of Asst. Prof. Hidayet Tuksal.

Giriş

Arapça kökenli “mezar” kelimesi, sözlükte “ölünün gömüldüğü yer” anlamına gelmekte olup, temel işlevi ölen kişinin bedeninin muhafaza edilmesidir. Ancak farklı kültürlerde mezar, sadece bir gömü alanı değil, ölenlerle yaşayanlar arasında bir bağ simgesi olarak da görülmüştür.¹ Osmanlı İmparatorluğu döneminde mezarlar, kutsal ziyaretgahlar olarak da tanımlanmıştır. Mezarlıkların gelişimi, toplumların sosyal yapıları, ölümle ilgili tutumları ve coğrafi özellikleriyle yakından ilişkilidir. İklim ve bitki örtüsü, mezar yapıları ve mezarlık düzenlemelerini etkilerken, mezar taşları ve bitki seçimleri toplumların ölüm algısını yansıtır. Mezarlıklar, sadece defin alanları değil, çevre sağlığına uygun, çözülme odacıklarının yer aldığı, yasal normlara uygun alanlar olarak inşa edilmesi gerekmektedir.²

Genel olarak mezarlıklar, sıralı münferit mezarlıklar ve parselli aile mezarlıkları olmak üzere iki şekildedir. Sıralı mezarlıklar, ada, parsel ve mezar numarasına göre önceden düzenlenmemiş, defin işlemi gerçekleştiğinde numara verilen mezarlıklardır. Mezar yerleri plansız olup, aralarında yaya geçişi ve cenaze taşımaya uygun 1,5 metre genişliğinde kilit parke yollar bulunur. Bu mezarlıklarda mezarların birleşmesi veya aile kabristanı oluşturulması mümkün değildir. Definden üç ay sonra mezarların üst yapıları (mermer, mozaik) yapılabilir veya demir parmaklıkla çevrilebilir. Bu uygulamaya, mezarların zamanla kaybolmasını önlemektedir.³ Parselli aile mezarlıklarında mezar yerleri önceden ada, parsel ve numara sistemine göre planlanır. Bireysel mezar tahsisi yapılmaz; sadece iki veya dört kişilik aile mezarları için ayrılmıştır. Mezarlar etrafı, yüksekliği bir metreyi aşmayan duvar veya demir konstrüksiyonla çevrilebilir ve giriş için kapı bırakılabilir. Bu tür mezarlıklar, düzenli bir yapı ve aile bireylerinin birlikte defnedilmesi için tasarlanmıştır.⁴

1. Mezarlıklarda Kimlik Olgusu

Bireyin kimlik inşasında din, sosyal uyumu güçlendiren önemli bir faktördür. Kimlik, bireyin topluma aidiyetini ve konumunu belirlerken; din, cinsiyet, etnisite ve sosyal roller bu süreci etkiler. Muhafazakâr toplumlarda dinî kimlik, toplumsal kabul üzerinde belirleyici olurken, modern toplumlarda bireyselleşme ve sosyoekonomik değişim kimlik yapısını daha dinamik hâle getirmiştir.⁵

Dinî kimlik, bireyin sosyal statüsünü etkileyerek toplumsal uyumu destekler. Kimlik yalnızca bireysel değil, grup aidiyeti (“biz” ve “onlar” ayrımı) üzerinden de şekillenir. Modern toplumlar kimlikleri homojenleştirme eğiliminde olsa da din bu sürece direnç gösterir. Din sosyolojisi perspektifinden, statü, cinsiyet ve kimlik ilişkisi toplum yapısına ve dinin toplumsal rolüne bağlıdır. Ataerkil toplumlarda erkeklik avantaj sağlarken, din ve mezhep bireyin sosyal konumunu belirler.⁶

¹ TDK. “Türk Dil Kurumu Sözlüğü.” Erişim 22 Ağustos 2024. <http://www.tdk.gov.tr>

² Özkartal, Nurbanu. *Kentsel Yeşil Doku İçerisinde Mezarlıkların Yeri, Önemi ve Planlama Kriterleri: İzmir Kent Örneği*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016, 14; Temiz, Gökhan. *Büyükşehir Belediyelerinde Mezarlıkların İşletilmesi ve Verimli Kullanılması Ekseninde İç Denetim Mekanizmasının Rolü ve Etkileri*. İzmir: Yaşar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021, 65.

³ Aktaş, Recep. *İstanbul'daki Mezarlıkların Nitelik ve Nicelik Açısından İncelenmesi ve Çağdaş Mezarlık Planlaması Örneği Olarak Bahçeşehir Mezarlığı*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009, 32.

⁴ Aktaş, *İstanbul'daki Mezarlıkların Nitelik ve Nicelik Açısından İncelenmesi ve Çağdaş Mezarlık Planlaması Örneği Olarak Bahçeşehir Mezarlığı*, 33.

⁵ Güngör, Erol. *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. 2. baskı. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1998, 45.

⁶ Bilgin, Vejdî. *Bizi Kuşatan Toplum: Sosyolojiye Giriş*. İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2009, 76-78.

Bu etkiler, mezarlıklarda da açıkça gözlemlenir. Mezarlıklarda sınıf farkları hem Türkiye’de hem dünyada önemli bir sosyal gerçekliktir. Özellikle Osmanlı mezarlıklarında sosyal statü, meslek, cinsiyet ve dinî kimlik mezar taşları üzerinden yansıtılmıştır. Devlet adamları ve zenginlerin mezar taşları gösterişli ve detaylı işçilikle yapılırken, fakirlerin mezarları sade ve mütevazı olmuştur. Yüksek statüye sahip mezarlar korunmuş, düşük gelirli mezarlar ise zamanla unutulmuştur.⁷

Cumhuriyet Dönemi’nde mezarlıklar belediye yönetimine geçse de sınıfsal ayrışmalar sürmüştür. Büyük şehirlerde zengin ailelere ait özel mezarlıklar geniş, anıtsal yapılarla dikkat çekerken, dar gelirli bireylerin mezarları daha küçük ve sade kalmıştır.⁸ Gölbaşı Mezarlığı, Türkiye’deki sosyoekonomik farkların mezar taşları aracılığıyla nasıl sürdürüldüğüne iyi bir örnek teşkil etmektedir. Gölbaşı gibi modern mezarlıklarda büyük anıt mezarlar, bireylerin ölüm sonrası bile toplumsal statülerini göstermeye devam ettiklerinin bir kanıtıdır.

2. Mezarlıklarda Statü Olgusu

Toplumsal statü, bireyin toplumdaki konumunu belirlerken, din bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Toplumun hâkim dinî yapısı, bireylerin statü avantajlarını etkileyebilir; örneğin, baskın din veya mezhebe mensup bireyler toplumsal alanda daha avantajlı konuma sahip olabilmektedir. Vejdi Bilgin’e göre, farklı dinî gruplardan bireylerin devlet kademelerinde yüksek makamlara gelmesi genellikle mümkün olmamaktadır.⁹

Geleneksel toplumlarda soy, modern toplumlarda ise eğitim, meslek ve servet statü belirleyici unsurlar hâline gelmiştir. Dinî liderlerin toplumsal konumları ve modernleşme süreçlerindeki değişimleri ile ilgili araştırmalar, din ve statü ilişkisinin evrildiğini göstermektedir. Örneğin, hac ibadeti, geleneksel toplumlarda bireylere hem dinî hem de toplumsal saygınlık kazandırırken, modern toplumlarda bu statü daha çok kültürel ve sembolik bir anlam taşımaya başlamıştır.¹⁰

Weber’in statü tabakalaşması teorisine göre, dinsel statü tarihsel süreçlerde şekillenmiş, modernleşmeyle birlikte dinî kimliğin toplumsal itibarı azalmıştır. Ancak hac gibi dinî pratikler, hâlâ itibar ve sosyal sermaye açısından önem taşımaktadır.¹¹

Mezarlıklar ise, bireylerin yaşam boyu sahip oldukları sosyal ve ekonomik statüyü ölüm sonrasında dayansıtan mekânlardır. Osmanlı döneminde devlet adamları, dinalimleri ve zenginlerin mezarları büyük, süslü ve sembollerle bezenmişken, alt sınıfa ait mezarlar sade kalmıştır. Mezar taşlarındaki kavuk, tespih gibi semboller, bireyin toplumsal konumunu belirtmiştir.¹²

⁷ Güler, Fatma. *Sosyal Tabakalaşma, Toplumsal Cinsiyet ve Din İlişkisi: Üst Sosyo Ekonomik Tabakaya Mensup Dindar Kadınların Gündelik Hayatı Üzerine Bir Araştırma*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020, 1-17.

⁸ Bilir, Güzin. “Anıtsal Yapılardaki Mezar Anlayışı: Heroondan Martyrium’a.” *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21/39 (2020), 607-649.

⁹ Bilgin, Bizi Kuşatan Toplum: Sosyolojiye Giriş, 90.

¹⁰ Pekasıl, Tahir. “Dini Statü Tiplerinde Farklılaşma: Cizre Örneğinde Şeyh, Molla ve Seyyidler.” *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 2/4 (2013), 24; Ekinci, Merve Reyhan. “Din, Statü ve İtibar: Dini Temsil ve Tipolojiler Üzerine Hac Eksenli Bir İnceleme.” (2022), 133-138.

¹¹ Weber, Max. *Sosyoloji Yazıları*. Ed. H. H. Gerth ve C. Wright Mills, çev. Taha Parla. 3. baskı. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1993.

¹² Güler, Çağatay ve Zakir Çobanoğlu. *Mezarlıklar Tesisi, Ölü Defin ve Nakil İşleri*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, 1996.

Modern Türkiye’de de mezarlıklarda sınıfsal ayırım devam etmektedir. Özellikle büyük şehirlerde, zengin bireyler için yapılan anıt mezarlar ve geniş aile mezarlıkları, ölüm sonrası statü göstergeleri olmaya devam etmektedir. Fakir kesimlere ait mezarlar ise mütevazı yapılarıyla sosyal farklılıkları sürdürmektedir.¹³

3. Mezarlıklarda Cinsiyet Olgusu

Cinsiyet ve din sosyolojisi, dinî inançların toplumsal cinsiyet rollerini nasıl şekillendirdiğini inceler. Din, cinsiyet rollerini ve toplumsal cinsiyet hiyerarşilerini güçlendiren önemli bir etkidir. Ataerkil toplumlarda erkekler doğuştan statü avantajı elde ederken, modern toplumlarda kadınların konumunu güçlendirmek için pozitif ayrımcılık uygulanmaktadır. Buna rağmen önemli pozisyonlarda erkeklerin hâkimiyeti sürmektedir.¹⁴

Mezarlıklarda cinsiyet, ölüm sonrası toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl temsil edildiğini gösterir. Osmanlı döneminde kadın mezar taşları çiçek motifleri ve narin süslemelerle bezenirken, erkek mezar taşları fes, kavuk ve kılıç gibi sembollerle donatılmıştır. Kadınlar ailevi rollerle, erkekler ise kamusal rollerle özdeşleştirilmiştir.¹⁵

Cumhuriyet Dönemi’nde mezar taşlarındaki cinsiyet ayrımı azalsa da tamamen kaybolmamıştır. Kadın mezarlarında zarif süslemeler devam ederken, erkek mezarları daha sade kalmıştır. Özellikle büyük şehir mezarlıklarında kadın ve erkek mezarlarının yan yana yer alması, ancak sembollerle ayrımın sürmesi dikkat çekmektedir.¹⁶

Dünya genelinde de benzer bir durum gözlemlenir. Kadın mezar taşlarında annelik, erkeklerde ise toplumsal başarılar vurgulanır. Ayrıca üst sınıfa mensup bireylerin mezar taşları daha süslü ve gösterişliyen, alt sınıftakiler daha sadedir. Türkiye’de mezarlık yasaları cinsiyet ayrımı öngörmese de kültürel pratikler bu ayrımı desteklemektedir. Mezarlıklar, toplumsal cinsiyet rollerinin ölüm sonrası da sürdüğünü gösteren kültürel alanlardır.¹⁷

4. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın konusu Gölbaşı Mezarlığı örneğinde ülkemizde uygulanan mezarlık politikalarının ve bu politikalara dayalı pratiklerin incelenmesi, statü, kimlik ve cinsiyet açısından analiz edilmesidir. Bu çalışmada ülkemizde” uygulanan mezarlık politikalarının ve mezarlık alanlarının oluşturulmasında statü, kimlik ve cinsiyet bakımından farklı uygulamaların bulunup bulunmadığı, bu farklılıkların sosyolojik olarak toplumda nelere karşılık geldiği ve toplumsal yapı bakımından analizi amaçlanmıştır.

Tarih boyunca insanların mezarlıklara verdiği önemi mezar alanlarından, mezar başlık

¹³ Türkiye Belediyeler “Birliği. İnanç ve Kültür Ekseninde Mezarlıklar”. *Türkiye Belediyeler Birliği Dergisi* 825-826 (2017): 18-29.

¹⁴ Gürhan, Nazife. “Toplumsal Cinsiyet ve Din”. *Şarkiyat* 4 (2010); Okutan, Birsan Banu. “Din ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarının Teorik ve Metodolojik İmkânı: Literatürel Bir Değerlendirme.” *Toplum Bilimleri Dergisi* 13 (2013), 1-7.

¹⁵ Bilgin, *Bizi Kuşatan Toplum: Sosyolojiye Giriş*, 88; Galitekin, Ahmed Nezih. *Osmanlı Dönemi Gölcük Mezar Taşları*. Gölcük: Gölcük Belediyesi, 2000.

¹⁶ Bilir, “Anıtsal Yapılardaki Mezar Anlayışı: Heroondan Martyrium”, 607-649.

¹⁷ Fletcher ve Towle, *Grave Histories: Cemeteries and the Social Order in America*, 30.

taşlarından, mezarlık ritüellerinden görebiliriz. Yine sınıf ve statü farklarının doğal kabul edildiği dönemlerde yaşam sürecinde geçerli olan sosyal, sınıfsal, dinsel ve cinsiyet düzenlemelerinin mezarlıklara ve mezarla ilgili ritüellere de yansıdığını biliyoruz. Günümüzde imtiyazlı kişi ve sınıf anlayışı yerini eşitlikçi toplum anlayışına terk etmiş durumdadır. Ancak mezarlık politikalarında ve pratiklerinde yine de toplumsal statü, kimlik ve cinsiyete dair farklılıkların eşitlikçi toplum anlayışını kimi zaman zedeleyecek şekilde varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Araştırmada Gölbaşı Mezarlığı örneğinde bu tespitin izlerini sürmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda yapılmış pek fazla çalışma bulunmamaktadır. Gölbaşı mezarlığını konu alan herhangi bir sosyolojik araştırma ise mevcut değildir. Bu sebeple araştırmanın alanda önemli bir boşluğu bir ölçüde de olsa doldurmaya katkı sağlayacağı umulmaktadır.

5. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada genel olarak mezarlık politikaları ve pratikleri ele alınmakla birlikte, özelde Gölbaşı Mezarlığı örneğine yoğunlaşmıştır. Ankara Gölbaşı Mezarlığının tarihçesi, mezarlıkta uygulanan yönetmelikler, cenaze hizmetlerinin nasıl yapıldığı üzerinde çalışılmıştır. Cenaze defin işlemleri, morg hizmetleri, cenaze yıkama hizmeti ve taziye hizmetleri, mezarlık yeri tahsisi gibi cenaze öncesi ve sonrası uygulamalar statü, kimlik ve cinsiyet perspektifinden değerlendirilmiştir.

6. Gölbaşı Mezarlığında Statü, Kimlik ve Cinsiyete Dair Bulgular

Ankara'nın Gölbaşı ilçesinde yer alan Gölbaşı Mezarlığı, 2010 yılına kadar Gölbaşı İlçe Belediyesi'nin yönetiminde bulunmaktaydı. Ancak, bu tarihten itibaren Ankara Büyükşehir Belediyesi yönetimine devredilmiştir. Mezarlık, toplamda 7 bin metrekarelik geniş bir alana yayılmış olup, bölgenin önemli defin alanlarından biridir.

Gölbaşı Mezarlığı'nda toplam 17 ada yer almakta ve yeni bir ada için altyapı çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca, bu mezarlık içinde bir adet şehitlik alanı da bulunmaktadır. Mezarlığın ibadet alanları, cami ve cami avlusuyla geniş bir kapasite sunmaktadır. Ayrı ayrı bay ve bayan bölümleri olan caminin avlusu, aynı anda 3 bin kişiyi ağırlayabilecek kapasitededir. Bu alanda şemsiyeli bir namazgâh, ısı püskürtme sistemi ve musalla taşı bulunmaktadır.

Mezarlık alanı, cenaze hizmetleri için gerekli tüm idari ve teknik altyapıya da sahiptir. İdari bina içerisinde amir odası, cenaze işlemleri odası, arşiv, mutfak ve tuvaletler bulunmaktadır. Ayrıca, 12 adet morg dolabı ve bay-bayan ayrı cenaze yıkama bölümlerine sahip bir gasilhane mevcuttur. Teknik servis binası, güvenlik binası, imam ve kazıcı odası gibi ek hizmet alanları da mezarlık bünyesinde yer almaktadır.

Mezarlığın girişleri 3 ayrı kapıdan sağlanmakta olup, her kapıda güvenlik kulübeleri bulunmaktadır. Cenaze yakınları ve ziyaretçiler için taziye ağırlama ve bekleme salonu 100 kişilik kapasiteyle hizmet vermektedir. Bunun yanı sıra, şadırvan, bay-bayan tuvaletleri ve depo gibi sosyal donatılar da alanda mevcuttur. Ziyaretçilerin rahatlığı için 400 araçlık geniş bir otopark alanı ve yeşil alanlar içeren bir park da mezarlık içerisinde yer almaktadır. Ayrıca, mezarlık yönetimi, bir adet cenaze nakil aracı ve bir adet minibüs ile cenaze işlemlerini yürütmektedir.

Gölbaşı Mezarlığı, modern altyapısı ve geniş kapsamlı hizmetleriyle hem yerel halkın hem de Ankara'nın ihtiyaçlarına cevap veren önemli bir defin alanı olarak hizmet vermeye devam etmektedir. Gölbaşı mezarlığına ait 2024 yıllarına ait bazı defin bilgileri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: Gölbaşı Mezarlığı'na Ait 2024 Yılı Defin Bilgileri

2024	Erkek Defin	Bayan Defin	Bebek Defin	Erkek Kefen	Bayan Kefen
Ocak	21	22		21	35
Şubat	22	20	2	30	38
Mart	20	10	1	28	27
Nisan	28	18		35	23
Mayıs	34	16		34	24
Haziran	15	14		34	17
Temmuz	24	8		33	24
Ağustos	19	11		40	22
Eylül	31	23	1	37	26
Ekim	22	20	2	32	33
Kasım	29	15	1	38	25
Aralık	20	13		33	27
Toplam	285	190	7	395	321

Tablo, 2024 yılı boyunca Gölbaşı Mezarlığı'na yapılan defin işlemlerini cinsiyet, bebek definleri ve kefen kullanımına göre detaylandırmaktadır. Toplamda, 482 defin gerçekleştirilmiştir. Erkek defin sayısı 285 ile kadın defin sayısından (190) daha yüksek olmasına rağmen, bu fark önceki yıllara göre azalmıştır. Bebek definleri ise 7 olarak kaydedilmiştir.

Kefen kullanımı açısından, erkekler için toplam 395, kadınlar için ise 321 kefen kullanılmıştır. Bu durum, erkek definlerinin sayıca daha fazla olmasına rağmen kadın kefen kullanımının bazı aylarda erkeklerle eşit veya daha yüksek olduğunu göstermektedir. Tabloyu incelediğimizde defin sayısının kullanılan kefen sayısı ile doğru orantılı gitmediği anlaşılmaktadır. Söz konusu durum Gölbaşı ilçesine bağlı yakın köylerde bulunan cenazelerin veya ilçe yolunu kullanarak başka illere götürülen cenazelerin bir kısmının sadece yıkama ve kefenlenme hizmetlerinden yararlandığı, defin işlemlerini kendi köyünde ya da memleketinde gerçekleştirmesinden kaynaklanmaktadır.

6.1. Mezar Yeri Tahsisinde Statü, Cinsiyet ve Kimliğe Dair Bulgular

Gölbaşı Mezarlığı'nda mezar yeri tahsisi, genellikle cinsiyet ayrımı yapılmaksızın işlem sırasına göre gerçekleştirilmektedir. Ancak, sosyoekonomik statüye bağlı olarak bazı farklılıklar ve ayrıcalıklar gözlenmektedir. Örneğin, şehit yakınlarına (anne, baba ve eş) mezar yerleri ücretsiz olarak tahsis edilmektedir. Ayrıca, bekâr çocuklarını kaybeden ebeveynlerin de bu kapsamda eş yanı statüsünde indirimli mezar yeri alabileceği belirtilmiştir. Bu durum, toplumun belirli kesimlerine gösterilen saygı ve önemin ölümden sonra da devam ettiğini göstermektedir. Bu kişiler, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin yönetimindeki herhangi bir mezarlıkta bu hakka sahip olabilmektedir. Bu durum, toplumun bazı kesimlerinin statülerine gösterilen özel önemi ve bu statünün ölümden sonra da korunduğunu yansıtmaktadır.

Eş yanı mezar almak isteyen bireyler için de özel indirimli tarifeler uygulanmaktadır. Bu uygulama, evlilik ilişkisine verilen önemi ve aile bütünlüğünün mezarlık düzenlemelerinde bile korunduğunu göstermektedir. Aynı şekilde, diğer aile bireyleri, vefat eden yakınlarının yanına mezar satın almak istediklerinde aile mezarı statüsünde bir düzenleme yapılabilmektedir.

Cinsiyet açısından, Gölbaşı Mezarlığı'nda mezar yeri tahsisinde erkekler ve kadınlar arasında ayırım yapılmaksızın karışık şekilde definler gerçekleştirilmektedir. Ancak, cenaze hizmetlerinin belirli aşamalarında cinsiyet farklılıkları önem kazanmaktadır. Özellikle cenaze yıkama ve kefenleme işlemleri, İslami kurallara uygun şekilde kadınlar için kadınlar, erkekler için ise erkekler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu uygulama, dinî ve kültürel pratiklerin mezarlık hizmetlerine olan etkisini yansıtmaktadır.

Kimlik unsurları, mezar taşlarına yansıyan semboller, yazılar ve mezarların düzenlenmesi aracılığıyla ifade edilmektedir. Gölbaşı Mezarlığı'nda mezar taşlarında, bireylerin kimliklerine dair çeşitli bilgiler sıklıkla yer almaktadır. Bu taşlarda genellikle kişinin memleketi, mesleği ve toplumsal konumu belirtilmektedir. Örneğin, öğretmen, doktor, avukat gibi unvanlara sahip bireylerin mezar taşlarında bu meslekleri simgeleyen yazılar veya semboller görülmektedir. Özellikle üst sosyoekonomik statüye sahip bireylerin mezar taşları, gösterişli süslemeler ve kaliteli malzemeler ile dikkat çekmektedir. Bu tür mezar taşları, kişinin yaşarken sahip olduğu toplumsal konumunun ölümünden sonra da sürdürülmesine yönelik sembolik bir ifade aracı olarak işlev görmektedir.

Şekil 1: Mezar Taşı Meslek Bilgisi

Şekil 2: Mezar Taşı Meslek Bilgisi

Ayrıca bazı mezarlıkta bireylerin futbola olan tutkularının da ön plana çıktığı görülmektedir. Tutulan takımların renkleri, amblemleri vb. işaretlerinin mezar taşlarında yer aldığı gözlemlenmiştir.

Şekil 3: Tutulan Takım ile İlgili Bilgilerin Yer Aldığı Örnek Mezar Taşı

Şekil 4: Tutulan Takım ile İlgili Bilgilerin Yer Aldığı Örnek Mezar Taşı

Gölbaşı Mezarlığı'nda bu kimlik ve statü farkları, mezarlığın genel yapısına yansıyan simgesel ve fiziksel işaretlerle gözlemlenmiştir. Zengin bireylerin mezarları genellikle pahalı ve gösterişli malzemelerden yapılmışken, daha az ekonomik güce sahip bireylerin mezarları daha mütevazı ve sade malzemelerle inşa edilmiştir. Bu farklılıklar, toplumsal statü farklarının ölümünden sonra bile sürdüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

Şekil 5:Ekonomik Statüyü Gösteren Mezar Örneği

Şekil 6: Ekonomik Statüyü Gösteren Mezar Örneği

Bunların yanı sıra bazı mezarlıklarda bireylerin memleketlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Memleketlerine ait yazılar, semboller vb. yazıların mezar taşlarında yer aldığı gözlemlenmiştir.

Şekil 7: Memleket ile İlgili Bilgilerin Yer Aldığı Örnek Mezar Taşı

Sonraki görselde ise yeri önceden belirlenmiş aile mezarlığı örneği yer almaktadır. Yeri önceden belirlenmiş aile mezarlıkları, bir ailenin fertlerinin bir arada defnedilmesi için ayrılmış özel mezar alanlarıdır.

Şekil 8: Yeri Öncesinden Belirlenmiş Aile Mezarlığı Örneği

6.2. Mezar Taşlarında İsimlerin Kültürel ve Manevi Yansımaları

Yukarıdaki bölümde yer alan görsellerin dışında gözlemlenen bir diğer durum da bireylerin isimleridir. Bu verileri kişisel bilgilerin gizliliğinin sağlanması amacı ile açık olarak vermemekle birlikte şu şekilde çıkarımlarda bulunulmuştur:

Hem kadınlar hem de erkekler için kullanılan bazı isimlerin (Deniz, Umut vb.) defin işlemleri üzerindeki etkisinin yanı sıra, bireylerin isimleri toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamlarda önemli ipuçları sunmaktadır. Örneğin, doğum tarihlerine ve dönemsel eğilimlere bakıldığında, isimlerin o dönemin siyasi figürlerini, futbolcularını veya sanatçıları yansıttığı görülmektedir. Özellikle 1980’lerde doğan bireylerin isimleri, o dönemin siyasi kargaşalarına veya popüler futbolcularına işaret edebilmekte, hatta kişinin ideolojik eğilimleri veya tuttuğu takım hakkında dolaylı bilgiler sağlayabilmektedir. Örneğin, 1980’lerde Türkiye’de önemli bir siyasi figür olan Kenan Evren’in ismi, bu dönemde doğan çocuklara sıklıkla verilmiştir. “Tanju” ismi ise, dönemin ünlü futbolcusu Tanju Çolak’ın popülaritesi nedeniyle bahsi geçen dönemde yaygın şekilde kullanılmıştır. Benzer şekilde Fenerbahçe’nin efsane futbolcusu Rıdvan Dilmen’in etkisiyle “Rıdvan” ismi de bu dönemde popülerdir. Ayrıca Barış Manço’nun müzik dünyasındaki etkisiyle, “Barış” isim de tercih edilenler arasında yer almıştır. Bu durum, isimlerin yalnızca bir bireyi tanımlamakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal ve kültürel birer yansıma olduğunu göstermektedir.

İslam inancında, isim verme süreci derin bir manevi anlam taşır. Çocuğa isim koyma görevi babaya verilmiş ve bu sorumluluk Peygamber Efendimiz’in (sav) hadislerinde de vurgulanmıştır. Peygamber Efendimiz’in Müslümanlığı seçen bireylerin isimlerini İslam inancı ile bağdaşan isimlerle değiştirdiği örnekler, isimlerin manevi değerini ve birey üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca, İslam öncesi Cahiliye Dönemi’nde kız çocuklarının diri diri gömüldüğü “Şübeyke (Sabi) Mezarlığı” utancı, İslam’ın isim ve insan onuruna verdiği değeri gözler önüne sermektedir.

İslam inancında, kıyamet günü insanların kendi isimleri ve babalarının isimleriyle çağrılacağına dair bir inanış bulunmaktadır. Bu nedenle, çocuklara anlamlı ve güzel isimler verilmesi hem

bireysel hem de toplumsal değerlerin korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle belirli dönemlerde, toplumsal ve kültürel etkiler isim tercihlerinde belirleyici olmuştur. Önceki paragraflarda örneklendirdiğimiz gibi, 1980’lerde Türkiye’de doğan çocuklara, dönemin siyasi figürleri veya popüler futbolcularının isimleri sıklıkla verilmiştir. Bu durum, isimlerin sadece bireyleri tanımlamakla kalmayıp, aynı zamanda dönemin sosyokültürel yapısını yansıttığını göstermektedir.

6.3. Cenaze Yeri Tahsisinde Statü, Cinsiyet ve Kimliğe Dair Bulgular

Mezar yeri tahsisinde cinsiyet ve kimlik faktörlerinin etkisi konusunda spesifik verilere ulaşmak zor olsa da genel olarak toplumsal normlar ve değerler bu süreçleri etkileyebilmektedir. Örneğin, bazı toplumlarda aile mezarlıkları oluşturulurken, erkek aile üyelerinin daha merkezi veya prestijli yerlere defnedilmesi tercih edilebilir. Benzer şekilde, belirli etnik veya dinî kimliklere sahip bireyler için ayrı mezarlık alanları tahsis edilebilir veya bu grupların mezarlık içindeki konumları farklılık gösterebilir.

Gölbaşı mezarlığında cenaze yeri tahsisi sırasında, bazı bireylerin mezarlığın en iyi bölümlerinden yer alma talepleri olduğu ve bu taleplerin statüye bağlı olarak farklı karşılandığı belirtilmiştir.

Gölbaşı Mezarlığı’nda, cenaze sahiplerinin mezar yeri talepleri, mezarlığın mevcut durumu ve belirlenen kurallar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Mezarlığın göl manzaralı ve üst sıralardaki bölgeleri, doğal olarak daha fazla ilgi görmektedir ve tercih edilmektedir. Bu tür alanlara olan talep, bazen mezarlık yönetimi tarafından belirlenen kriterlere ve mevcut kapasiteye bağlı olarak karşılanmaktadır. Bu durum, toplumda statünün ölüm sonrası hizmetlerde dahi etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil 9: Mezarlığın Göl Manzaralı ve Üst Sıralardaki Bölgelerinden Örnek Bir Görsel

6.4. Morg Hizmetlerinde Statü, Cinsiyet ve Kimliğe Dair Bulgular

Gölbaşı Mezarlığı'nda morg hizmetleri, toplumsal statü farkı gözetilmeksizin, yerli ve yabancı tüm merhumlara ücretsiz olarak sunulmaktadır. Bu uygulama, hizmetlerin eşitlikçi bir anlayışla sunulduğunu ve statü farklılıklarının bu aşamada belirleyici bir faktör olmadığını göstermektedir. Kimlik unsurları, morg hizmetlerinde doğrudan bir belirleyici olarak öne çıkmasa da yurt dışından gelen cenazelerin taşınma ve muhafaza koşullarında bazı farklılıklar yer almaktadır. Uçakla taşınan cenazelerin, çelik iç yapıya sahip, vidalı ve havalandırılmalı özel tabutlarla getirilmesi, uluslararası prosedürler doğrultusunda uygulanan bir kimlik unsurudur. Bunun yanı sıra, mezarlıkta kimlik doğrulama ve iletişim bilgileri alınarak hizmet sunulması, her cenaze sahibine aynı prosedürlerin uygulandığını ve kimlik farklılıklarının morg hizmetlerinin eşitliğini etkilemediğini göstermektedir.

Morg işlemlerinde, yerli ve yabancı tüm cenazelere eşit hizmet sağlanmakta ve cenazeler tabutlarından çıkarılarak morga alınmaktadır. Obezite ya da boyut açısından standart tabutlara sığmayan cenazeler için daha geniş tabutlar kullanıldığı belirlenmiştir. Bu uygulama, hizmetlerin kişiye özel gereksinimlere uygun şekilde düzenlenmesini sağlamaktadır. Son olarak Gölbaşı Mezarlığı'nda morg hizmetlerinin 7 gün 24 saat kesintisiz sağlandığı ve özel araçlarla gelen cenazelerin de bu hizmetten yararlanabildiği belirlenmiştir. Bu durum, Gölbaşı Mezarlığı'nın morg hizmetlerinin erişilebilir ve kapsayıcı olduğunu göstermektedir.

6.5. Cenaze Yıkama Hizmetlerinde Statü, Cinsiyet ve Kimliğe Dair Bulgular

Gölbaşı Mezarlığı'nda, bu hizmetler belediye tarafından ücretsiz olarak sunulmakta ve tüm vatandaşlar bu hizmetlerden eşit şekilde faydalanmaktadır. İster yerli ister yabancı olsun, mezarlığa getirilen tüm cenazelerin aynı yıkama prosedürlerine tabi tutulduğu belirlenmiştir. Bu uygulama, statünün bu hizmetler üzerinde belirleyici bir rol oynamadığını ve hizmetlerin herkes için eşitlikçi bir anlayışla sunulduğunu ortaya koymaktadır.

Cenaze yıkama ve kefenleme işlemlerinin, Gölbaşı Mezarlığı'nda belediye tarafından sunulan ücretsiz hizmetler arasında yer aldığı belirtilmişti. Yıkama işlemleri sırasında görevli personelin cenazeyi yıkarken abdestli bir şekilde dinî kurallar muvacehesinde yıkama işlemini gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Erkek cenazeler erkek görevliler tarafından, kadın cenazeler ise kadın görevliler tarafından yıkanmaktadır.

Cinsiyet ve kimlik açısından, cenaze yıkama hizmetlerinde özel bir ayırım veya farklılık belirtilmemiştir. Mezarlıkta, yerli ve yabancı tüm cenazeler eşit şekilde yıkanıp kefenlenmektedir. Bu, hizmetlerin kimlik ayrımı gözetilmeksizin sunulduğunu ve herkesin aynı prosedürlere tabi tutulduğunu ortaya koymaktadır. Ancak cenazelerin yıkama ve kefenleme süreçlerinde dinî ve kültürel uygulamalara uygunluk sağlanarak, kimliğin dolaylı olarak bu hizmetlere yansımaları gözlenmiştir.

6.6. Taziye Hizmetlerinde Statü, Cinsiyet ve Kimliğe Dair Bulgular

Taziye hizmetlerinde Gölbaşı Mezarlığı'ndan bağımsız olarak statüye dayalı bazı farklılıklar gözlemlenmiştir. Taziye sürecinde maddi durumu iyi olan kişilerin taziye yemeklerini daha lüks

ortamlarda (otel veya özel organizasyon salonları gibi) düzenlediği belirlenmiştir. Buna karşılık, maddi durumu daha düşük olan bireylerin taziye hizmetlerini evlerinde veya derneklerin salonlarında gerçekleştirdiği belirlenmiştir. Bu durum, toplumsal statünün taziye hizmetlerinin niteliğini ve sunuluş şeklini etkileyen bir faktör olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, Gölbaşı Belediye'si tarafından sağlanan ücretsiz taziye hizmetlerinin her vatandaşın erişimine açık olduğu belirlenmiştir. Bu da temel hizmetlerin statü farkı gözetilmeksizin sunulduğunu kanıtlamaktadır.

Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 12.12.2011 tarih, 3477 karar numarası ile yayınlanan genelgede taziye hizmetlerini nelerin kapsadığı açıkça belirlenmiştir. Cenaze sonrası dileyen vatandaşlara ücretsiz olarak; çadır temin edilmesi, kış aylarında ısıtma önlemlerinin alınması, gelen misafirlere çay, şampiyon ekmek ve benzeri un mamulü yiyecekler, çorba-ekmek ve gerektiğinde yemek verilmesi, bunlara ilave olarak ses düzeni, şemsiye, masa ve sandalye temin edilmesi sunulan en önemli hizmetlerdir.

Gölbaşı Mezarlığı'nda belediye tarafından sağlanan taziye hizmetlerinin, cenaze sahiplerinin ve ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla planlandığı ve ücretsiz olarak sunulduğu görülmektedir. Taziye ağırlama ve bekleme salonunun 100 kişilik kapasitesi bulunmakta, burada çay ve su ikramları yapılmaktadır.

Modernleşme ve şehirleşmenin etkisiyle taziye yemekleri ve ikramların daha pratik hâle geldiği de belirlenmiştir. Örneğin; geleneksel olarak evde kavrulan helva yerine, hazır paketli helvaların dağıtıldığı ve lokma arabalarının mezarlığa getirilerek porsiyon hâlinde ikramların yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu durum, taziye ritüellerinin modern yaşam tarzına nasıl adapte olduğunu göstermektedir.

Şekil 10: Modernleşen Taziye İkramlarına Örnek

Genel olarak incelendiğinde Gölbaşı Mezarlığı'ndaki taziye hizmetleri ve temel hizmetlerin her vatandaş için eşit şekilde sunulduğu görülmüştür. Cinsiyet farkı açıkça belirtilmemiş olsa da geleneksel ve kültürel pratiklerin taziye sürecine etkisi düşünülebilir. Kimlik açısından, hizmetlerin eşitlikçi bir şekilde sunulması, her bireyin aynı hizmetlerden faydalanabilmesini sağlamaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu araştırmada, mezarlıkların sadece ölüm sonrası mekânlar değil, aynı zamanda toplumsal yapının bir yansıması olduğunu ortaya koyan bulgulara ulaşılmıştır. Çalışmanın odağında yer alan Ankara Gölbaşı Mezarlığı, modern mezarlık yönetimi anlayışıyla şekillenen bir defin alanı olması bakımından önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Gölbaşı Mezarlığı, 2010 yılına kadar Gölbaşı İlçe Belediyesi'nin idaresinde bulunmuş, bu tarihten sonra Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmiştir. Yaklaşık 7 bin metrekarelik bir alana yayılan mezarlıkta toplam 17 ada bulunmaktadır ve kapasiteyi artırmaya yönelik yeni alan oluşturma çalışmaları sürdürülmektedir. Mezarlık; cami, musalla taşı, gasilhane, morg, taziye salonları ve geniş otopark gibi donatılarla, cenaze ve defin hizmetlerinde çağdaş bir altyapı sunmaktadır. İbadet alanı, aynı anda 3000 kişiye hizmet verebilecek kapasitededir ve mezarlık içerisinde hem kadın hem erkekler için ayrı cenaze yıkama alanları bulunmaktadır. Bu özellikleriyle Gölbaşı Mezarlığı, sadece Gölbaşı halkı için değil, Ankara genelinde önemli bir defin merkezi konumundadır.

Araştırma kapsamında yürütülen gözlemler ve analizler, özellikle mezarlıkta statü, cinsiyet ve kimlik temsilleri bağlamında dikkat çekici bulgular sunmuştur.

Gölbaşı Mezarlığı'nda mezar yeri tahsisinde teorik olarak herkes eşit haklara sahip görünse de pratikte sosyoekonomik statüye dayalı bazı farklılıkların sürdüğü gözlemlenmiştir. Şehit yakınlarına (anne, baba ve eş) mezar yerlerinin ücretsiz olarak tahsis edilmesi, belirli toplumsal kesimlere ölüm sonrası da devam eden özel bir ayrıcalık tanındığını göstermektedir. Bunun yanı sıra, bekâr çocuklarını kaybeden ebeveynlere yönelik eş yanı mezar indirimleri de toplumun aile kurumuna ve evlilik ilişkisine verdiği değerin ölüm ritüellerine nasıl yansıdığını ortaya koymaktadır.

Mezar yerlerinin prestijli konumlarına (örneğin göl manzaralı alanlar) yönelik daha yüksek taleplerin varlığı, ekonomik gücü yüksek bireylerin ölümden sonra da mekânsal ayrıcalıklar elde etmeye çalıştığını göstermektedir. Ayrıca, gösterişli mezar taşları ve kaliteli yapı malzemeleri kullanımı gibi unsurlar da sosyoekonomik statünün mezarlık kültürüne yansıyan görünür izleri olarak değerlendirilmiştir.

Gölbaşı Mezarlığı'nda mezar yeri tahsisinde cinsiyete dayalı bir ayrım yapılmamaktadır. Erkekler ve kadınlar karışık bir şekilde defnedilmekte, defin sırasında cinsiyete göre bir ayrım gözlemlenmemektedir. Ancak cenaze hizmetlerinin bazı aşamalarında cinsiyet farklılıklarının belirginleştiği görülmüştür. Özellikle cenaze yıkama ve kefenleme işlemleri İslami kurallar çerçevesinde kadınlar için kadınlar, erkekler için ise erkekler tarafından yapılmaktadır. Ayrıca kadın cenazeler için kefenleme sırasında kullanılan parçaların (başörtüsü, göğüs örtüsü gibi) erkeklere göre farklılık göstermesi, toplumsal cinsiyet rollerinin ölüm sonrası ritüellerde de etkisini sürdürdüğünü göstermektedir.

Mezar taşlarında bireysel kimliğe ilişkin göstergelerin oldukça yoğun biçimde yer aldığı tespit edilmiştir. Kişilerin meslekleri, memleket bilgileri ve toplumsal rollerine dair ifadeler, mezar taşlarında sıklıkla kullanılmaktadır. Özellikle öğretmen, doktor, avukat gibi mesleklerin açık bir şekilde belirtilmesi, bireyin toplumsal kimliğinin ölüm sonrası da vurgulanmak istendiğini göstermektedir. Ayrıca üst sosyoekonomik statüye sahip bireylerin mezar taşlarının daha gösterişli olduğu, bu durumun da hayattaki statü göstergesinin ölümden sonra dahi sembolik bir şekilde devam ettirildiği izlenimini verdiği sonucuna varılmıştır.

Taziye ritüellerinde de modernleşme etkisi dikkat çekmiştir. Geleneksel olarak evde hazırlanan ikramlar yerine hazır paketli ürünlerin ve lokma araçlarının kullanılmaya başlanması, toplumsal yaşam pratiklerinde meydana gelen değişimin taziye kültürüne de yansıdığını göstermektedir.

Gölbaşı Mezarlığı örneği, mezarlık hizmetlerinin modern belediyecilik ilkeleri doğrultusunda düzenlenmesine rağmen, toplumdaki statü ve kimlik farklılıklarının mekânsal düzenlemelerde etkisini sürdürdüğünü göstermektedir. Özellikle şehit yakınları gibi belirli gruplara tanınan ayrıcalıklar ve ekonomik imkanlara bağlı olarak mezar tercihlerinde ortaya çıkan farklılıklar, eşitlikçi bir anlayışın yanında statüye dayalı farkların da devam ettiğini kanıtlamaktadır.

Bununla birlikte, cenaze hazırlık ve morg hizmetlerinde herkes için eşit bir prosedürün uygulanması, temel insani hizmetlerin sunumunda eşitlik ilkesine riayet edildiğini göstermektedir. Cinsiyet rolleri ise özellikle dinî ritüellerin bir parçası olan cenaze yıkama ve kefenleme aşamalarında geleneksel normlar doğrultusunda korunmaktadır.

Mezarlıklar yalnızca bireyin ölüm sonrası fiziksel varlığını muhafaza ettiği yerler değildir. Aynı zamanda yaşam sürecinde sahip olunan toplumsal statü, kimlik ve cinsiyet rollerinin de mekânsal düzeyde temsiline sahne olan alanlardır. Gölbaşı Mezarlığı örneğinde yapılan gözlemler, mezarlıkların modern yönetim uygulamalarına rağmen toplumsal yapının izlerini güçlü biçimde taşımaya devam ettiğini ortaya koymuştur.

Kaynakça

- Aktaş, Recep. *İstanbul'daki Mezarlıkların Nitelik ve Nicelik Açısından İncelenmesi ve Çağdaş Mezarlık Planlaması Örneği Olarak Bahçeşehir Mezarlığı*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Bilgin, Vejdî. *Bizi Kuşatan Toplum: Sosyolojiye Giriş*. İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2009.
- Bilir, Güzin. "Anıtsal Yapılardaki Mezar Anlayışı: Heroondan Martyriumu." *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21/39 (2020), 607-649.
- Ekinci, Merve Reyhan. "Din, Statü ve İtibar: Dini Temsil ve Tipolojiler Üzerine Hac Eksenli Bir İnceleme." *Din Sosyolojisi Araştırmaları* (2022), 133-138.
- Fletcher, Kami-Ashley Towle. *Grave Histories: Cemeteries and the Social Order in America*. Project MUSE, 2018.
- Güler, Çağatay ve Zakir Çobanoğlu. *Mezarlıklar Tesisi, Ölü Defin ve Nakil İşleri*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, 1996.
- Güler, Fatma. *Sosyal Tabakalaşma, Toplumsal Cinsiyet ve Din İlişkisi: Üst Sosyo Ekonomik Tabakaya Mensup Dindar Kadınların Gündelik Hayatı Üzerine Bir Araştırma*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Güngör, Erol. *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. 2. baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1998.
- Gürhan, Nazife. "Toplumsal Cinsiyet ve Din." *Şarkiyat* 4 (2010).
- Özkartal, Nurbanu. *Kentsel Yeşil Doku İçerisinde Mezarlıkların Yeri, Önemi ve Planlama Kriterleri: İzmir Kent Örneği*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Pekasil, Tahir. "Dini Statü Tiplerinde Farklılaşma: Cizre Örneğinde Şeyh, Molla ve Seyyidler." *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 2/4 (2013).
- TDK. "Türk Dil Kurumu Sözlüğü." Erişim 22 Ağustos 2024. <http://www.tdk.gov.tr>
- Temiz, Gökhan. *Büyükşehir Belediyelerinde Mezarlıkların İşletilmesi ve Verimli Kullanılması Ekseninde İç Denetim Mekanizmasının Rolü ve Etkileri*. İzmir: Yaşar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Türkiye Belediyeler Birliği. "İnanç ve Kültür Ekseninde Mezarlıklar." *Türkiye Belediyeler Birliği Dergisi* 825-826 (2017): 18-29.
- Weber, Max. *Sosyoloji Yazıları*. ed. H. H. Gerth-C. Wright Mills, çev. Taha Parla. 3. baskı. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1993.

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

kalemname

10. Yıl

Kırıkkale University The Journal of Faculty of Islamic Sciences